

till förståelse av bibliska texter i deras tillkomstkontext, men också att göra Bibeln möjlig för den som tror på både Kristus och jämställdhet. På liknande sätt vill hon visa att vi kan och bör använda apokalyptiska texter i teologiskt arbete även om vi har svårt för dem. Det är vi som ska lära oss, inte texterna som ska kritiseras eller ställas åt sidan. Själv ser jag flera problem med denna typ av exegetik, men också min uppfattning är ett icke självklart val.

Hanna Stenström
TD, Bromma

Encyclopedia of the Bible and Its Reception. Vol. 1. Aaron – Aniconism (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2009), 1224 sp.

Encyclopedia of the Bible and its Reception. Vol. 2. Anim – Atheism (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2009), 1208 sp.

EBR kommer att bli en mycket vanlig förkortning i alla slags undersökningar om Bibeln de närmaste årtiondena. EBR står för *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, ett omfattande bibellexikon på 30 volymer, sammanlagt ca 18.000 sidor. Utgivningen beräknas ta tio år. Förlaget, Walter de Gruyter, har tidigare gett ut *Theologische Realenzyklopädie* (TRE), i 36 band. Det tog 28 år. Varje volym kostar ca 2.500 kr. Lexikonet kommer också att finnas tillgängligt online.

Som titeln antyder har lexikonet ett dubbelt syfte: att förmedla vad vi idag vet om Bibelns tillkomst och utveckling i dess judiska och kristna form (kanon) och att dokumentera Bibelns receptionshistoria inom judendom och kristendom som den kommer fram i exegetisk litteratur; i teologiska och filosofiska skrifter av olika slag; i poesi och skönlitteratur, liturgi, musik, konst, dans och film. Där så finns skäl tas också islam och speciella nutida religiösa rörelser med.

EBR är ett unikt uppslagsverk. Det innehåller inte bara det vi brukar finna i ett vanligt bibellexikon utan också ett medvetet och konsekvent försök att redovisa de många spår som Bibeln lämnat efter sig inom ett flertal idémässiga och estetiska områden.

Det unika ligger i orden "and Its Reception". På denna punkt återspeglar EBR den allra senaste utvecklingen inom bibelforskningen. Inledningsvis noteras den allt större betydelse som amerikansk bibelforskning har fått. Samtidigt har inkluderingen av katolska forskare och av judiska forskare i USA och i Israel breddat och fördjupat analysen av bibeltexterna. Sociala och litterära dimensioner har fått en allt större plats i det exegetiska hantverket och vi har idag en mångfald av metoder att välja på. Läger vi till detta det nya intresset för Bibelns receptionshistoria får vi en mycket kraftig kunskapsexpansion inom det bibliska området med specialisering av forskningen som

följd. De exegetiska resultaten redovisas inom allt flera språk samtidigt som engelskan börjar få samma ställning som latinet i den tidigare forskarvärlden. Enligt inledningen blir det mesta av den exegetiska forskning tillgänglig för andra forskare först när den översätts till engelska eller tas med i referensarbeten på engelska. Allt detta visar på behovet av "a comprehensive English-language reference work with a broad, international scope" (s. x).

För att få fram ett sådant interdisciplinärt och internationellt uppslagsverk krävs samarbete av olika slag. Det finns en mansstark grupp på 37 personer, specialiserade på olika områden, som leder hela projektet, förstärkt med tolv konsulter. Nära 400 personer har skrivit i den första volymen, de allra flesta en eller några artiklar. Ansvarig för "visual arts", Diane Apostolos-Cappadona (Washington, USA) har dock bidragit med ca 20 artiklar, likaså den som är ansvarig för musik, Nils Holger Petersen (Köpenhamn, Danmark). En grupp på fyra personer, med Carsten Burfeind som ledare, ansvarar för redigeringsarbetet. Till de längre artiklarna finns alltså alltid flera författare. Fem personer har till exempel skrivit om ordet "amen" under rubrikerna Den hebriska Bibeln/Gamla testamentet (Nancy L. deClaissé-Walford, Atlanta), Judendom (Joseph Tabory, Jerusalem), Nya testamentet (Birger Olsson, Lund), Kristendom (Clemens Leonhard, Münster), Islam (Göran Larsson, Göteborg) och Musik (Andreas Bücker, Köpenhamn). Den nordiska dominansen här är inte på något sätt typiskt för lexikonet som helhet. Författarna får inte möjlighet att i förväg läsa varandras bidrag, vilket är en nackdel. Mycket kommer an på redigeringen. En del upprepningar i artikeln om ordet "amen" har denna bakgrund.

Den första volymen innehåller många spännande artiklar: Abel, Adam, Adoration, Adultery, Amen, Allegory, Amos, Angels. Den längsta av dem handlar om Abraham (ca 300 sp). Den har följande disposition (spaltlängd i cm markerar hur delarna förhåller sig till varandra i storlek):

- I. Hebrew Bible/Old Testament (159)
- II. New Testament (127)
- III. Judaism (408)
- IV. Christianity (176)
- V. Islam (141)
- VI. Ecumenical Discussion (22)
- VII. Other Religions (10)
- VIII. Literature (71)
- IX. Visual Arts (54)
- X. Music (31)
- XI. Film (6)

Avsnitten VI. och VII. är speciella för denna mycket långa artikel. Annars brukar de övriga rubrikerna återkomma för de centrala uppslagsorden. De två första delarna hör normalt till exegetiken och faller utanför receptionshistorien. De behöver inte kommenteras

närmare. De två följande delarna (ibland som här utvidgat med V., VI. och VII.) tar upp en stor del av varje artikel och liknar det som vi ibland kallar för tolkningshistoria. De tar upp Bibelns mer idémässiga roll i judiska och kristna traditioner, teman, motiv och personer.

Lexikonet innehåller också en rad artiklar om framträdande judiska och kristna uttolkare av Bibeln. Det som sedan återstår, receptioner av Bibeln i litteratur, konst, musik och film, har en estetisk dimension och bildar ett område för sig. Därmed får vi fem huvudområden för varje större lexikonartikel, enligt ovan delarna I., II., III., IV. och VIII.-XI. Hela projektet är tydligt interdisciplinärt. Jag skulle gärna presentera den sista delen mera och diskutera dess karaktär men det får bli i en kommande recension.

Många artiklar i volym två vore värda en genomgång: Anna, Anointing, Anthropology, Antichrist, Anti-Judaism and Anti-Semitism, Apocalypses and Apocalypticism, Apostasy, osv., men det finns inte något utrymme för det. De receptionshistoriska avsnitten blir ibland av naturliga skäl mest en rad exempel, de flesta från engelskspråkligt område. Det väcker frågan om hur receptionshistorisk forskning i dagens läge bäst kan främjas: genom en rad specialundersökningar, genom speciella kommentarer, genom specialverk till enskilda delar av receptionshistorien, genom lexika eller genom en specialtidsskrift. Jag saknar mest det sista. En tidskrift kan bli mest gränsöverskridande. Och EBR bör kanske i fråga om Bibelns reception kompletteras med specialband till begränsade (språk)områden. Reception är alltid något bundet till tid och rum.

EBR är i hög grad ett amerikanskt manligt företag om man tänker på vilka som leder projektet och skriver i lexikonet. 24 av de 37 medlemmarna i ”editorial board” kommer från USA, bara tre av dem är kvinnor. Procenten kvinnor bland dem som skriver är dock större. Drygt hälften av författarna i volym ett kommer från USA. Detta kan ha flera förklaringar. Kanske är amerikanska bibelforskare mer nyfikna på nya saker. De flesta författare känner jag inte. Det kan bero på min ålder – med tanke på projektets omfattning finns det skäl att satsa på de unga – men också på den amerikanska dominansen eller på den mycket omfattande bredd som EBR står för. Det är verkligen ett interdisciplinärt uppslagsverk.

Jag gläder mig mycket över att Walter de Gruyter satsar på att ge ut detta unika lexikon. I fortsättningen gäller det att ständigt ha dess speciella karaktär i sikte: ”and Its Reception”. Förlaget har lovat komma ut med ytterligare tre band denna höst. Lexikonet, som ju är högaktuellt för många ämnesområden (exegetik, hermeneutik, teologi, judaistik, islamologi, idéhistoria, litteraturvetenskap, konstvetenskap, musikvetenskap med flera), bör finnas i varje större bibliotek. Och den som de närmaste tio-tjugu åren vill ägna sig åt Bibeln och dess fascinerande receptionshistoria har här möj-

lighet att få 36.000 spalter för enskilt studium. En god investering. Det borde räcka ett tag.

Birger Olsson,
Professor emeritus, Lund

Elisabeth Gerle: *Farlig förenkling – Religion och politik utifrån Sverigedemokraterna och Humanisterna* (Nora: Nya Doxa, 2010), 223 s.

Är det befogat att jämföra det nationalistiska partiet Sverigedemokraterna med föreningen Humanisterna, som propagerar för universella mänskliga rättigheter? Elisabeth Gerles bok *Farlig förenkling – Om religion och politik utifrån Sverigedemokraterna och Humanisterna*, som under hösten 2010 skapade en hel del debatt, svarar ja på den frågan. En del recensenter har dock varit tveksamma till jämförelsen. Och Humanisternas ordförande Christer Sturmark har svarat nej.

Hur är jämförelsen upplagd? Gerle betonar på ett flertal ställen att det inte handlar om att hitta likheter på ett åsikts- eller värdeplan. Tvärtom vinnlägger hon sig om att uppvisa de betydande ideologiska och andra skillnader som råder mellan de båda rörelserna. En viktig poäng, som blivit bortskymd i den efterföljande debatten, är att de likheter hon menar sig finna är av ett paradoxalt slag: Trots de närmast motsatta utgångspunkterna kan Humanisternas och Sverigedemokraternas sätt att agera enligt henne få likartade negativa effekter. Ett utanförskap för redan utsatta grupper i samhället – särskilt muslimerna – löper risken att förstärkas.

Den prövning hon vill genomföra i boken handlar alltså i hög grad om vilken roll – konstruktiv eller destruktiv – de båda rörelserna har i hanterandet av det mångkulturella samhällets problem.

Att Sverigedemokraternas förhållningssätt inte är ett gångbart alternativ torde stå klart för de flesta. Men att föreningen Humanisterna i detta avseende skulle kunna ses som en tvivelaktig aktör på den offentliga arenan är mindre uppenbart. Ja, att överhuvudtaget ta upp den frågan till granskning är i mångas ögon provokativt.

Det går att urskilja tre linjer i Gerles kritiska diskussion av Humanisternas agerande. Den första rör innehållet i deras religionskritik. Enligt henne beskrivs religionen av Humanisterna antingen som en skadlig företeelse eller i bästa fall – liberal svensk kristendom – som något harmlöst. Men aldrig som en positiv kraft av värde för samhället. Humanisternas kritiska udd är alltså, menar hon, riktad mot människor som är bärare av traditionalistiska eller konservativa religionsformer, vars värderingar och livsstil avviker från det svenska, sekulära majoritetssamhället. Det säger sig självt att denna radikalt avfärdande inställning knappast bidrar till en framgångsrik integration av invandrargrupper med stark religiös tillhörighet. Tvärtom kan den underblåsa främlingsfientliga och islamofobiska stämningar.